

ТОПОЛЬНИК Ю.В.

*магістрантка спеціальності «Журналістика»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

ТОНКІХ І.Ю.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

СПЕЦИФІКА ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ ТА МАНІПУЛЯЦІЯМ (НА ПРИКЛАДІ «ГВАРА МЕДІА»)

В умовах повномасштабної війни та гіпершвидкого поширення інформації через соціальні мережі, фактчекінг перестає бути допоміжною функцією і стає фундаментальним професійним імперативом для кожного журналіста. Адже сьогодні ворожа дезінформація спрямована на зрив мобілізаційних зусиль країни, деморалізацію громадян або ж на підлив довіри до державних інституцій. Тому фактчекінг стає надзвичайно важливим для підтримки інформаційної прозорості та правдивості, що є фундаментальними для забезпечення стабільності та безпеки, а дослідження способів протистояння інформаційним загрозам у національному медіапросторі набуває особливої актуальності.

З огляду на зазначену актуальність та стратегічну важливість протидії пропаганді та маніпуляціям, мета роботи полягає у систематизації та аналізі протоколу фактчекінгу, розробленого ініціативою «Гвара Медіа» на прикладі її технологічного рішення «Перевірка Бот», задля визначення механізмів класифікації інформаційних загроз та ідентифікації структури дезінформаційних хвиль в умовах повномасштабної війни.

Сучасна наукова література активно фокусується на дослідженні феноменів дезінформації та механізмів протидії. Фундаментальні дослідження, присвячені інформаційним і комунікативним впливам, заклали основу для сучасних наукових розробок у цій сфері. Серед них привертають увагу роботи Г. Тарда, П. Лазарсфельда, Г. Олпорта, В. Ліппмана, М. Маклюєна, Е. Носель-Нойман, Р. Кнеппа, Л. Постмена, А. Хореса й багатьох інших.

У своїй роботі ад'юнкта кафедри військової журналістики Д. Гуцуляк зазначає, що «фактчекінг як жанр журналістики зародився у 2003 році і значно посилив свою роль у журналістських розслідуваннях з 2016 року...

Якісна верифікація не просто спростовує неправду; вона деконструє пропаганду, викриваючи механізми маніпуляції» [1].

О. Кузьмук та В. Любчук у роботі «Пропаганда як зброя: соціальний дискурс» зазначають, що під пропагандою розуміється форма комунікації, яка спрямована на поширення фактів, аргументів та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь певної спільної справи чи громадської позиції [4]. Пропаганда постає своєрідною зброєю масового ураження, оскільки вона значно сильніше впливає на свідомість населення, ніж традиційна інформація, що використовується для регулювання відносин у суспільстві [4].

Останнім часом чимала кількість науковців звертає увагу на трансформацію ролі платформ, які раніше використовувались виключно у межах міжособистісної комунікації. Так, наприклад, комунікаційним особливостям телеграм-каналів присвячені роботи М. Бутиріної, В. Жугай та Т. Кузнецової, І. Мудрої та О. Кухарської, Л. Чернявської. Проте, попри загальний високий рівень зацікавленості, дотепер недостатньо уваги приділено емпіричному аналізу ефективності саме гібридних технологічних рішень, інтегрованих безпосередньо в месенджери, а також дослідженню структури дезінформаційних хвиль, які фіксуються в реальному часі на локальному рівні. Саме ця дослідницька прогалина, що виникає через швидкий розвиток месенджерів як інструментів ворожого впливу, визначає новизну та актуальність нашої роботи.

На початку повномасштабної війни «Гвара Медіа» розробила технологічне рішення, що було створене для надання оперативної та верифікованої відповіді на інформаційні загрози – «Перевірка Бот». Цей інструмент демонструє ефективну синергію між професійним фактчекінгом і технологічною швидкістю, що є критично важливим в умовах війни. Бот надає користувачам доступний і надійний ресурс для перевірки сумнівних новин, які зазвичай циркулюють у вигляді скріншотів, голосових повідомлень чи неідентифікованих посилань у телеграмі та вайбері.

Для забезпечення максимальної точності та прозорості в обробці масиву інформаційних запитів, що надходять до «Перевірка Бот», використовується чітка класифікація, яка допомагає користувачам зрозуміти не лише результат, але й ступінь контекстуальної цілісності повідомлення.

Першим статусом є «Правда». Він надається такому типу запитів, що містять фактологічно достовірну інформацію, що відбиває реальну ситуацію і не спотворює жодного її аспекту. Повідомлення вважається правдивим, коли його подано у коректному контексті і підтверджене

кількома надійними, незалежними джерелами. Винятки становлять лише ті випадки, коли джерело є настільки унікальним або авторитетним, що висвітлює певну тему в єдиному числі, але його достовірність не викликає сумнівів.

Протилежним статусом є «Фейк». Цей статус означає, що інформація є повністю недостовірною, вигаданою та оманливою. У цьому випадку подій, ситуацій чи явищ, про які йдеться, не було в реальності. Фейковість доводиться шляхом скрупульозного пошуку та ідентифікації фактів, що спростовують вихідне повідомлення.

Л. Доскіч пропонує таке визначення цього поняття: «Термін «фейк» (від англ. fake – підробка) означає неправдиве повідомлення, достовірність якого забезпечується за допомогою свідчень так званих очевидців, а також сфабрикованих фото- та відеоматеріалів. Фейкову інформацію можуть містити різноманітні медійні формати: текстове повідомлення, реклама, фото-, відео- або аудіопідробки... До різновиду фейків відносять відкрите дезінформування, маніпуляцію, пропаганду, чутки, меми, альтернативні факти, «вірусний» контент, пранкінг, новинну сатиру, генератори новин та синтезованого медіаконтенту тощо» [2].

Наступним статусом, що надає бот, є саме «Напівправда» (маніпуляція). Як пояснює у своїй роботі Н. Ларіончева, «маніпуляція – це цілеспрямований вплив на свідомість та емоційний стан індивіда, здійснюваний зовнішнім суб'єктом з метою формування певних переконань, ставлень або спонукання до дії» [3]. Іншими словами, сутність маніпуляції полягає у введенні аудиторії в оману через подачу інформації у спотвореному контексті – викривлення або приховування критичних деталей, тенденційне тлумачення фактів із маніпулятивною логікою або ж використання сенсаційних заголовків, що не відповідають дійсному змісту тексту. Цей статус отримують запити, які поєднують елементи правди і неправди у різних пропорціях, часто це хибні висновки на основі цілком правдивих фактів.

Окремим, критично важливим статусом, особливо актуальним у воєнний час, є «Бракує доказів». Цей статус надається запитам, які не можуть бути підтверджені верифікованими доказами. Як правило, така інформація апелює до «інсайдерських» джерел або надходить лише з одного каналу і не знаходить підтвердження в жодному надійному відкритому ресурсі. До цієї категорії часто потрапляє інформація, що стосується військової таємниці (наприклад, дані щодо загиблих, зниклих безвісти чи оперативні відомості з фронту), яка свідомо відсутня у відкритому доступі. У цьому випадку фактчекер не може ні підтвердити, ні

спростувати інформацію, але сигналізує користувачеві про високий ризик її неправдивості та закликає утриматися від поширення.

Функціонально механізм бота починається з прийому запиту: користувач пересилає або надсилає сумнівне повідомлення. Далі запит проходить двоступеневу перевірку. На першому етапі бот автоматично звертається до своєї внутрішньої бази даних (дайджесту), яка містить тисячі вже спростованих фейків, попередньо проаналізованих командою «Гвара Медіа». Якщо інформація ідентична чи схожа на вже спростований ворожий «вкид» (наприклад, фейкові новини про евакуацію чи технічні збої), користувач отримує миттєву верифіковану відповідь із посиланням на детальне роз'яснення. Це дозволяє команді швидко «гасити» повторні хвилі дезінформації. Якщо ж повідомлення є новим і не міститься в базі, запит автоматично переходить у чергу для ручної верифікації професійними фактчекерами. На цьому етапі журналісти застосовують усі необхідні інструменти: аналіз першоджерел, зворотний пошук зображень, технічну перевірку метаданих та контекстуалізацію. За результатами цієї перевірки створюється нове, коротке і чітке спростування, яке не лише надсилається користувачеві, але й поповнює базу даних бота, зміцнюючи таким чином загальну інформаційну стійкість. Ця постійна співпраця між технологією та живою експертизою гарантує, що «Перевірка Бот» залишається актуальним і надійним ресурсом для протидії інформаційним маніпуляціям.

Робота із запитаними, що надходять до «Перевірка Бот», дозволила нам виявити та емпірично підтвердити існування чітко організованих дезінформаційних хвиль. Ключовим індикатором цього явища стала специфіка вхідного трафіку: ми фіксуємо випадки, коли ідентичне або мінімально видозмінене повідомлення надходить до бота майже одночасно від значної кількості користувачів. При цьому аналіз показав, що ці користувачі посилаються на абсолютно різні першоджерела – від анонімних телеграм-каналів і закритих груп у вайбері та неперевіраних усних чуток, що розповсюджуються між знайомими, до інколи новинних сайтів, які поставили інформацію, не перевіривши ретельно новину. Така синхронність і розгалуженість джерел є переконливим доказом не стихійного поширення, а спланованої, координованої кампанії.

Саме ці масово тиражовані повідомлення, що формують дезінформаційну хвилю, стали предметом нашого найглибшого аналізу. Ми не обмежуємося лише простим спростуванням факту. Натомість ми здійснюємо повний дебанкінг маніпулятивного меседжу, визначаючи його визначені цілі – чи то спроба посяяти паніку, підірвати довіру до місцевої влади, чи дискредитувати Збройні Сили. Наше завдання полягає в тому,

щоб у спростуванні не лише вказати на неправдивість інформації, але й донести до аудиторії, що це повідомлення є частиною організованої ворожої стратегії. Такий підхід не лише забезпечує фактчекінг, а й підвищує медіаграмотність користувачів, які починають ідентифікувати сам механізм впливу, й у такий спосіб відбувається зміцнення інформаційної стійкості суспільства.

Так, станом на 1 жовтня 2025 року, «Перевірка Бот» вже обробив 94 683 запити, з яких було виявлено 14 662 фейкових повідомлення. У Боті зареєстровано 54 657 користувачів. У процесі роботи ми впевнилися, що в умовах повномасштабної війни фактчекінг перейшов із категорії допоміжної функції до статусу фундаментального професійного імперативу для медіа. Діяльність «Гвара Медіа» демонструє успішну модель такої трансформації через технологічне рішення «Перевірка Бот».

Отже, поєднання професійного журналізму та технологічної швидкості забезпечує не лише оперативне реагування, але й глибоку деконструкцію пропаганди. Застосування чіткої класифікації статусів – від «Правда» (яка вимагає множинного підтвердження) до «Фейк» та особливо аналітично складного статусу «Напівправда» – дозволяє аудиторії розуміти не просто істинність повідомлення, а й ступінь маніпулятивного наміру. Критично важливий статус «Бракує доказів» слугує інформаційним запобіжником, особливо щодо військової таємниці, захищаючи медійний простір від неперевіраних чуток.

Найважливішим аналітичним досягненням, підтвердженням статистикою (майже 95 тисяч оброблених запитів), стало виявлення та емпіричне підтвердження організованих дезінформаційних хвиль. Звіти «Гвара Медіа» з аналізом хвиль дезінформації підкреслюють: ідентичність повідомлень, що надходять одночасно з різних, часто анонімних джерел, є доказом спланованої ворожої стратегії, а не стихійного поширення. Такий підхід дозволяє команді не просто спростовувати факти, а виявляти визначені цілі пропаганди, тим самим підвищуючи медіаграмотність суспільства і зміцнюючи його інформаційну стійкість.

Список використаних джерел

1. Гуцуляк Д. Фактчекінг як інструмент протидії дезінформації в умовах гібридних конфліктів. Наукові праці Мікрорегіональної академії управління персоналом. Філологія. 2024. Вип. 2 (12). С. 22–26.
2. Доскіч Л. Фейкові новини як новітній засіб маніпуляції та дезінформації. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2022. № 4. С. 72–77.
3. Ларіончева Н. Маніпуляція як ключовий інструмент інформаційної війни в епоху ЗМІ та соціальних мереж. Грані: Науково-теоретичний альманах. 2025. Вип. 28 (1). С. 176–181.

VI ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі»

4. Кузьмук О., Любчук В. Пропаганда як зброя: соціальний дискурс. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6340/13376-1?inline=1> (дата звернення: 08.10.2025).